

Иван ЛАКОВИЋ*

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ
ВОЈНЕ ПОЛИТИКЕ 1958–1961. ГОДИНЕ

ABSTRACT: *Based on the available documents of Western and Yugoslav origin, as well as the relevant literature, this paper deals with the perspectives of Yugoslav military policy between the periods of two strategic partnerships in providing the source for its armed forces' material equipping. Yugoslav leadership had to take into account the political consequences of joining such projects, so the most important related criteria contained preconditions needed both for continuing as more as independent foreign policy, as well as preservation of the internal system intact. International constellation allowed the space for dispersing Yugoslav directions of bonding – provided that West had remained a mayor partner for economic cooperation, Third World countries became the closest political allies, while the USSR regained its place as the source of military modernization.*

KEY WORDS: *Josip Broz Tito, Yugoslavia, USA, USSR, military aid, military policy.*

Војна сарадња са САД, којој се Југославија окренула након екскомуникације из блока европских социјалистичких земаља 1948. године, представљала је основни извор модернизације њених оружаних снага и формални оквир кроз који је вршено опремање недостајућим ратним материјалом¹. Споразумом о прихватању америчке војне помоћи,

* Аутор је виши истраживач у Историјском институту Црне Горе

¹ О војној сарадњи Југославије и Запада видјети више у: D.Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi sa velikim silama, 1949–1955*, Zagreb, 1988, D.Bogetić, *Jugoslavija i Zapad, 1952–1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*, Beograd 2000, L.Lis, *Održavanje Tita*, Beograd, 2003, B. Dimitrijević, *Jugoslovenska armija 1945 – 1954. Nova ideologija, vojnik i oružje*, Beograd, 2006. i *JNA od Staljina do NATO pakta. Armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije*, Beograd, 2006, I. Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951-*

потписаним у Београду 14. 11.1951, почело је вријеме отварања ЈА према западним војним концепцијама, не само у домену наоружавања, већ и у погледу стратешких интеграција које су се темељиле на приближеним виђењима актуелног политичког тренутка. Током свог трајања, овај програм је значајно допринио доживљају Југославије као земље веома блиске НАТО, што је додатно наглашено чињеницом потписивања Балканског Пакта са Грчком и Турском, чланицама овог савеза, почетком 1953. године². Међутим, званични Београд није желио да дозволи утапање у западни војно-политички систем, тако да је, већ током Тршћанске кризе 1953-1954³, а нарочито након „откривања“ политичког потенцијала сарадње са новоосамостаљеним земљама Азије и Африке⁴ и нормализације односа са СССР-ом 1955. године⁵, овај облик војне сарадње са Западом постао чак и фактор оптерећења у међусобним односима⁶.

Самоиницијативни излазак Југославије из програма америчке војне помоћи крајем 1957⁷. године, иако се најдиректније тицао даљег планирања и спровођења државне војне политике, у својим основама је имао најмање војних разлога. До тада је овај програм омогућио не само квалитативну модернизацију југословенског војног система, већ и значајно попуњавање домаћег арсенала дугим низом недостајућих артикала. Њихова софистицираност, цијена и (не)доступност су стално подсјећали да је одређени вид стратешког партнерства са неком од двије водеће силе примарни услов њиховог непрекинутог прилива, а његово продубљавање једини пут било за њихову замјену модернијим и савременијим моделима, било за већим количинама испорученог материјала. Међутим, југословенски државни врх је добро знао да суштинска везаност за једног од сучељених блокова значи и неумитност потпадања под одлучујући утицај његовог хегемона, односно, перспективу губит-

1958, Podgorica, 2006.

² Видјети више у: М. Terzić, (urednik), *Balkanski pakt 1953 - 1954*, Beograd 2005.

³ Видјети више у: М. Milkić, *Jugoslavija, Italija i Tršćanska kriza 1948-1954*, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2012.

⁴ Видјети више у D. Vogetić, *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956-1961*, Beograd, 2006.

⁵ А.Б. Едемский, *От конфликта к нормализации. Советско-югославские отношения в 1953–1956 годах*, Москва, 2008.

R, Luburić, (urednik), *Pomirenje Jugoslavije i SSSR-a 1953 – 1955. Tematska zbirka dokumenata*, Podgorica, 1999.

⁶ FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, Doc. 122, Editorial note, str, 325.

⁷ NARA, RG 334, E 292, box 27, f 319.1 jan-mar, AMAS quarterly activity report for period ending 31 December 1957, FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, Doc. 122, Editorial note, str, 111, 325, VA, II odjeljenje, K 21, f 3, R br. 3, Vojna pomoć SAD, str 1.

ка независности било у обликовању сопственог државног и друштвеног уређења, било вођења спољне политике. Иако је тек угашени програм био најважнији извор модернизације и јачања југословенских оружаних снага, сматрало се да је његова политичка цијена превисока⁸.

Како је одређени ниво војне моћи представљао једну од важнијих одлика југословенског положаја и према Истоку и према Западу, тако је и одрицање од наставка његовог одржавања могло да угрози тешко стечене позиције. Сем тога, трупа није посједовала флексибилност дипломатских служби; за њу су стагнација или прекид у материјално-организационом развоју представљали проблеме који су тражили системска и трајна решења. Војна сарадња са Западом је била на путу да то постане, али пројекат је напуштен у тренутку када је прилив америчког војног материјала достигао ниво довољне висине да суштински измијени слику о стању југословенске војске, али не и да прерасте у разлог за прављење суштинских политичких заокрета. Такав корак је имао смисла само ако је и у овом домену постојала одговарајућа алтернатива, која би обезбјеђивала идентичан материјално-технички квалитет уз мање политичке обавезности. Југославија је током трајања програма, на нескривено незадовољство донатора помоћи, стално показивала тенденцију да примљени материјал употребљава у што мањој мјери, а да значајан дио сачува од хабања условљеног сталним кориштењем⁹. На овај начин је сачуван значајан проценат радних ресурса испоручене војне опреме, али овако добијено продужење њеног радног вијека је могло само да помогне у „премошћавању“ до неког другог, системског решења. Иако је то решење тражено у неупоредиво мање драматичним условима него скоро деценију раније, ипак је свако кашњење у његовом налажењу значило све скупље продужење застоја у развоју оружаних снага¹⁰.

Престанак програма америчке војне помоћи је, посматран кроз призму нормализације односа са СССР-ом и отварања према земљама „Трећег свијета“, требало да представља корак у правцу даљег потврђивања независности југословенске политике и уравнотежавања њене позиције између сучељених блокова¹¹. На први поглед, изгледа-

⁸ Видјети више у D. Bogetić, *n.d.*, I. Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951-1958*, Podgorica, 2006, str 168-172.

⁹ ДАМСПРС, стр. пов, 1955, ф II, 213, стр 1-4.

¹⁰ NARA, RG 273, E1, Box 46, f NSC 5805/1, Operations coordinating board report on U.S. policy toward Yugoslavia (NSC 5805/1), December 10, 1958, str 5.

¹¹ О афирмисању југословенске ванблоковске и несврстане политике крајем 50-их и почетком 60-их година XX вијека, видјети више у: D. Bogetić, *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956-1961*, Beograd, 2006, Isti, *Jugoslovensko-američki odnosi 1961-1971*, Beograd, 2012, Љ. Димић, Д. Богетић, *Београдска конференција несврстаних земаља*, Београд, 2012.

ло је да та активност долази у право вријеме – већина материјала по раније утврђеним програмима је била испоручена, остатак је стално бивао оптерећен различитим политичким компликацијама, надградња се, због свог суштинског несагласја са пројектованом државном политиком, није ни планирала ни очекивала, а перспективе економске консолидације на темељу одобрених аранжмана из СССР су, нарочито кроз идеолошки замагљене наочаре, изгледале као спасоносно решење којим се успостављао баланс у финансијској и материјалној зависности према иностранству. Дотадашња војна сарадња са САД је проистицала из потреба једног другачијег историјског тренутка, док су у времену, када је југословенска страна „преломила“ у намјери да са њом прекине, међународне околности дјеловале потпуно другачије. Умјесто пријетњи, медијске кампање, зецкања оружјем, економске и дипломатске блокаде, односи са Истоком су, с изузетком Албаније, Кине и повремених компликација и размимоилажења, показивали позитиван тренд и наговјештавали много мањи број проблема у будућности. На примјер, спектакуларни износи одобрених совјетских кредита или призори током Титовог боравка у СССР-у 1956. године, тешко да су указивали на другачији исход.

У ствари, такве идиле нити је било, нити је ико од њених судионика заиста вјеровао у њено постојање. За Совјетски Савез и Никиту Хрушчова је враћање Југославије под окриље Кремља представљало циљ којем се тежило, а чије је испуњење имало одређену цијену. За Југославију и Тита, исто је важило у смислу одржавања нормалних државних и идеолошких веза, али уз јасну свијест о томе шта је била цијена која се није могла, нити жељела платити. Проблем је лежао „само“ у томе што је совјетски циљ био управо оно што Југославија никако није хтјела да дозволи – поновно потчињавање и повратак у лагер¹². Када је у јесен 1957. постало јасно да је нова колизија ставова према овом питању неминовна, изгледало је да ће Југославија бити на већем губитку – нити је постојао артикулисан програм војне сарадње са Западом, нити је дошло до реализације совјетских кредита у предвиђеним износима. Гледано са аспекта потреба југословенских оружаних снага, све је упућивало на поновни улазак у период импровизације и сналажења.

ЈНА је, планом *Дрвар* из 1959. године, реорганизована у складу са промијењеним доживљајем ратне опасности. Свијест о снази и рушилачком капацитету оружја које је супротстављеним суперсилама стајало на располагању, надограђена на другачије виђење највјероватнијег потенцијалног нападача, предодредила је изглед новог организо-

¹² D. Bogetić. n.d, str 74-80.

вања одбране земље. Како је претходна концепција суштински, била постављена са циљем спречавања и успоравања продора источних снага пројектованим правцима напредовања, сада је требало осмислити систем који је „агресора“ препознавао у било којој страни. Новом концепцијом је требало помирити позитивна искуства НОВ кроз „Стратегију општенародног рата“ (донијета 1958. године), а кроз децентрализацију, уситњавање и повећану мобилност и аутономију јединица се тражио одговор на могуће изазове ратовања у условима дејства термонуклеарним оружјем. Иако је овакав приступ проблему имао своју унутрашњу логику, он је представљао још један корак којим се Југославија удаљавала од времена војне сарадње са САД¹³.

Формални излазак из програма помоћи је, на овај начин, допуњен и фактичким преласком на систем који је, по својој циљној оријентацији, био потпуно другачији. За САД јесте било од користи одржавање југословенске независне позиције у односу на СССР, али то није могло да укључи и помагање војних напора који су, макар једнако, били усмјерени и ка предупређењу евентуалних агресивних намјера са запада. Како је и сасвим летимичан поглед на територијални распоред новоформираних армија јасно показивао да су оне замишљене као центри реализације борбених дејстава који Запад не доживљавају као безбједну позадину, то је и америчким планерима било јасно да оваква политика представља југословенску потврду непостојања жеље за наставком или реафирмацијом војне сарадње на пређашњим основама¹⁴.

Све ове активности су временски коинцидирале са поновним захлађењем у односима са Истоком (па би, сходно томе, било логично очекивати промјену оваквог курса), али у њиховој реализацији није било ни застоја, ни скретања. Оставши без финансијских средстава на које је рачунала кроз реализацију совјетских кредитних линија, Југославија јесте покушала да проблем ријешити поновним економским везивањем за западне земље¹⁵, али то није било пропраћено уласком у војне аранжмане ван комерцијалног домена. Како су се тако замишљене активности, попут лиценчне производње британског ловца *Нем (Gnat)*¹⁶, показале

¹³ B. Dimitrijević, *Modernizacija i intervencija. Jugoslovenske oklopne jedinice 1945-2006*, Beograd, 2010, str 111-113.

¹⁴ J. Allen, R. Kauzlarich, (eds.), *From "national communism" to national collapse. US intelligence community estimative products on Yugoslavia, 1948-1990*, National Intelligence Council, Washington 2006, str 12 (264).

¹⁵ FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, Memorandum of Conversation, Secretary's trip to New York, 27. September 1958, doc 135, str 362.

¹⁶ NARA, RG 334, E 292, box 27, f 319.1 jan-mar, AMAS Air Section Report for April 1957, str 3.

као неспроводиве унутар постојећих материјалних, инфраструктурних и финансијских координата, то се поново показало да се даљи одрживи развој и модернизација војног механизма могу реализовати само уз ослонац на одређеног и прихваћеног стратешког партнера. Сад, која ће од двије тренутно могуће варијанте бити изабрана, било је питање и идеолошког афинитета, и геополитичке процјене.

Престанк формалног аранжмана који се односио на војну помоћ САД Југославији је, посредно, утицао и на динамику реализације низа пројеката које је кредитирала америчка страна у оквирима Закона о заједничкој безбједности (МСА)¹⁷. На примјер, изградња Јадранске магистрале је, у преговорима са америчком страном као кредитором, стално представљана као прворазредан војни пројекат. САД су још у јануару 1955. године начелно прихватиле његово финансирање, али у наредне двије године у том погледу није пуно урађено. Југословенска страна је у марту 1957. године поднијела додатну документацију на основу које се надала да ће ствари кренути са мртве тачке, али директног одговора још није било. Амбасадор ФНРЈ у САД, Лео Матес, покушао је да у разговору са државним подсекретаром Кларенсом Дагласом Дилоном (Clarens Douglas Dillon) 24. јануара 1958. године покрене ово питање. Он је навео да је југословенској страни представљена информација да још није одлучено на који начин ће се финансирати овај посао, будући да ће у новим политичким околностима САД све више пребацивати тежиште са бесповратне помоћи на зајмове. Дилон му је одговорио да је, у овом конкретном случају, читав пројекат у тренутку подношења био представљен као војни, што би, у свјетлу спровођења споразума о прекиду војне помоћи, значило и његово аутоматско укидање. Међутим, како је у питању била активност од изузетне важности, а имајући у виду и наступе југословенских званичника (нпр. С. В. Темпа о томе да Југославији не треба помоћ (grants) већ зајмови), сматрало се да је формално и политички најизводљивије да се читав посао реализује унутар уобичајених економских оквира.¹⁸ Такође, 3. фебруара 1958. је потписан и споразум о испоруци америчких пољопривредних вишкова за 1957/1958. годину у износу од 62,5 милиона долара, гдје је око 75% представљало зајам на 30 година, а остатак као бесповратна помоћ.¹⁹

¹⁷ MSA – Mutual Security Act (1951), закон којим је амерички Конгрес, под претекстом помоћи за заједничку одбрану од комунизма, одобрио испоруку економске, материјалне, финансијске и војне помоћи савезничким земљама у вриједности од око 7,5 милијарди долара. Прим.И.Л.

¹⁸ FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, Memorandum of conversation, Vashington, January 24, 1958, doc 116, str 307.

¹⁹ АЈ, КПП, I-3-а САД, Информативни подаци о односима Југославије и САД, стр 1. Према том споразуму, Југославији је требало да буде испоручено 520.000 тона пше-

Пада у очи и да промјена међународних околности у љето 1958. године није утицала на југословенску ријешеност да се не упушта у аранжмане око западне војне помоћи. Нови амерички амбасадор у Југославији, Карл Ренкин (Carl Rankin), који је у фебруару 1958. замијенио Џемса Ридлбергера (James Riddleberger), тражио је 20. јуна од Стејт департмента да у свјетлу поновног затезања односа на релацији Београд-Москва, које је доста подсећало на догађаје из 1948. године, буде спреман да покрене сличне механизме за пружање војне помоћи Југославији.²⁰ Међутим, већ 1. јула је примио југословенски захтјев који је био потпуно супротан његовој иницијативи, а у којем се тражило да се убрза процедура формализације споразума о прекиду америчке војне помоћи. Штавише, захтјев је био праћен упозорењем да ће, ако америчка страна настави са отезањем, Југославија бити приморана да то учини унилатерално²¹. Ренкину је било јасно да овакав наступ има за циљ не само административни завршетак једног фактички окончаног процеса, већ слање поруке да колико год озбиљно ситуација изгледала, Југославија не очекује заоштравање и дизање тензија до нивоа сличном оном од прије десет година.

Такође, Тито је искористио прилику да у разговору о ситуацији у Либану и англо-америчке интервенције у тој земљи, Ренкину скрене пажњу да Југославија ни у случају погоршања безбједносне ситуације не жели стране трупе на својој територији, и то посебно не трупе појединачних земаља. Ако би дошло до агресије која се не би могла сузбити сопственим снагама, онда је југословенски став био да се помоћ тражи од ОУН као цјелине, а не од њених чланица понаособ.²²

Доступна америчка документација показује упадљиво одсуство стриктно војних података за период који је уследио непосредно након престанка програма војне помоћи.²³ У већини анализа које су се ба-

нице, 20.000 тона памука и 26.000 литара уља.

D. Bogetić, *Nova strategija...*, стр 279-280.

²⁰ FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, Telegram from the Embassy in Yugoslavia to the Department of State, Belgrade, June 20, 1958, doc 129, str 339.

²¹ Исто, Telegram from the Embassy in Yugoslavia to the Department of State, Belgrade, 1. July 1958, doc 130, str 340.

²² АЈ, КПР, И-3-а САД, Забелешка преводиоца другарице Кведер о разговору друга Председника Тита са г. Ранкином, америчким амбасадором у Београду, одржаном на Брионима 26. јула 1958 године, стр 6.

FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, Memorandum of conversation, Brioni, 26 July 1958, doc 132, str 348.

D. Bogetić, n.d, str 259.

²³ Штавише, у неколико аналитичких докумената који анализирају стање у земљи, војна компонента се описује са тек неколико штурих реченица да се, након престанка

виле Југославијом, а у којима је њена војна политика заузимала значајан простор, ово питање је сада само сумарно третирано у најопштијим цртама. Најчешће је препознавана југословенска намјера да се, кроз текућу реорганизацију, напусти ранија концепција пружања фронталног отпора и пређе на стратегију очувања својих снага. Њихов би задатак био да, у случају да не буде могуће избјећи учешће у сукобу двају блокова, преживе нуклеарни удар и реализују отпор у условима који би након њега настали. Такође, видјела се тенденција да ове јединице достигну што је могуће већи ниво самодовољности, у смислу коришћења ресурса који су им стајали на располагању унутар предвиђених рејона дејства, односно, планирање ближе координације војних и цивилних структура на датом простору. Процјењујући да Југославија са својих око 320.000 људи под оружјем и даље располаже најмногљуднијом армијом на Балкану, амерички аналитичари су сматрали да, у случају неуспјеха или немогућности вођења конвенционалних дефанзивних операција, она увијек може да спроведе добро организовани герилски рат широких размјера.²⁴

То одсуство података је могло да значи и директну посљедицу престанка рада америчког одјељења за администрацију програма војне помоћи (АМАС)²⁵, чији су представници били у прилици да, кроз директни и свакодневни контакт са представницима ЈНА, дођу до низа значајних информација о тренутном стању, проблемима и перспективама југословенског војног апарата. Међутим, стиче се и утисак да је америчка страна утврдила своје увјерење да, бар док су на власти Тито и припадници његовог тренутног окружења, Југославија неће поново ући у совјетску орбиту, односно, да ће њена територија и даље остати недоступна за снаге Варшавског уговора, осим у случају да оне покушају њено запосиједање војним путем²⁶. А тај сценарио је, с посебним обзи-

програма војне помоћи, војна сарадња свела на комерцијалне набавке мањих количина резервних дјелова и потрошног материјала, те организације обуке и тренинга за дио југословенског кадра. FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, Operations Coordination Board Report, Washington, June 24, 1960, Operations plan for Yugoslavia, Anex A, Defense program in Yugoslavia, doc 158, str 427.

Исто, Operations Coordination Board Report, Washington, December 21, 1960, Report on Yugoslavia (NSC 5805/1), Period covered: December 24, 1959 through December 21, 1960), doc 177, str 476.

²⁴ Allen, Kauzlarich, наведени зборник докумената, NIE 15-61, Outlook for Yugoslavia, str 12 (264).

²⁵ AMAS – American Military Assistance Staff, одјељење које је на основу споразума о америчкој војној помоћи инсталирано при амбасади САД у Београду ради планирања и програмирања испорука ратног материјала Југославији. Видјети више у I.Laković, n.d, str 187-202.

²⁶ FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, National Security Council Report, 5805, Washington, February 28, 1958, Draft Statement

ром на историју југословенско-западног приближавања у сличном контексту десетак година раније, могао само да значи гурање Југославије под окриље САД и НАТО, овај пут без могућности извлачења. Најкраће, Југославија је заузела своју међублоковску позицију, али је тек требало да започне искориштавање најважнијих бенефита таквог положаја.

Жива и енергична политика, усмјерена према новим политичким партнерима са бивших колонијалних простора европских империја, била је један од најважнијих корака у том правцу. Међутим, из вида се није смјело изгубити своје мјесто у Европи и одржавање нивоа државне безбједности, као основног предуслова за вођење било какве спољне политике. У томе је поновно захваљење у односима са Истоком 1958. године одиграло можда и кључну улогу – Југославија је остала у сфери доминантно западног економског утицаја, али одлучна да не дозволи само једној страни обједињавање монопола у домену економско-војног утицаја над њом. Нови детант са СССР, овог пута, није садржао максималистичка очекивања према Југославији, макар не у смислу њеног формалног укључења у блок. У таквим условима је било много лакше искористити могућност да се, на основу резултата економске сарадње са СЕВ, везе прошире и на оно што је и за Москву и за Београд значило потврду ако не савезништва, а оно бар закопаног непријатељства – војну сарадњу. Када је, 1961. године са првим артиклима совјетске ратне технике почело доба војног везивања за источни блок, већ учвршћене економске и политичке везе са Западом и будућим несврстаним земљама су биле довољан контратег за одржавање равнотеже. Међутим, ова сарадња више није била облик директног подређивања. Инсистирање на одржавању макар минимума комерцијалних војних аранжмана са Западом је било далеко од тога да и у овој категорији обезбиједи реципроцитет, али јесте показивало стратешку предидијељеност да се, у тренутним околностима, не затворе ни једна од постојећих врата²⁷.

На крају крајева, тај „минимум“ је био далеко од безначајног и непримјетљивог. Још од зиме 1959. године, југословенске власти су покушавале да добију амерички зајам на основу којег би попуниле своје ловачке и ловачко-бомбардерске ескадриле. У питању је била купови-

of U.S. Policy toward Yugoslavia, doc 120, str 317.

²⁷ Југословенска страна је инсистирала на дугорочном карактеру својих економских веза са Западом из најмање два разлога. Прво, на тај начин се покушавало избјећи стално провјеравање њене политике на годишњем нивоу, што је доносило низ уцјењивања, компликовања, смањивања и изостанке испорука. Такође, на тај начин се подвлачила њена стратешка предидијељеност за сарадњу са Западом, као једне од централних компоненти укупног политичког курса. FRUS 1958-1960, Volume X, Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey, Part II, Yugoslavia, telegram from the Embassy in Yugoslavia to the Department of State, Belgrade, March 21, 1959, doc 142, str 374-375.

на једног броја *тандерџета* (*Thunderjet*) и *сејброва* (*Sabre*) којима би се до краја опремили они ваздухопловни ефективи које је прекид програма затекао усред процеса реорганизације. Ренкин је у марту 1959. године информисао Тита и Кочу Поповића да су о томе већ направљени одговарајући аранжмани и обезбијеђени повољни финансијски услови.²⁸ Када је, крајем исте године купљено првих 78²⁹, а нешто више од годину дана касније још 130 ових апарата³⁰, почетак набавке совјетских *мигова* 21 се могао третирати и као својеврсно одржавање равнотеже утицаја. Међутим, ловачка авијација није била једина област у којој се приступило војној сарадњи са СССР. Године 1961. је купљено 16 половних америчких тенкова *шерман* (*Sherman*) М4А3, али та аквизиција је више служила као алиби стратешкој одлуци у опремању оклопних јединица – набавци совјетских тенкова Т-54 и Т-55. Крајем године је набављено првих 20, а наредне још 40 ових оруђа³¹. Овим активностима почиње вријеме југословенског доминантног ослањања на совјетску ратну технику у најпрепознатљивијим категоријама војног механизма – ратном ваздухопловству и оклопним јединицама.

Ivan LAKOVIĆ

CONTRIBUTION TO THE RESEARCH OF YUGOSLAV MILITARY POLICY 1958-1961.

Summary

A new constellation of its international relations emerged from signed Balkan Pact with Greece and Turkey, *de facto* solved Trieste question, successful *détente* with USSR, and overall consolidation of country's position in the region, allowed Yugoslav leadership to step out from the program of US' military aid. Despite the

²⁸ Исто, Memorandum of conversation, 19. March 1959, doc 141, str 372.

²⁹ Исто, Operations coordinating planning board report, Washington, December 23, 1959, Report on Yugoslavia (NSC 5805/1), doc 152, str 401.

³⁰ Исто, Operations Coordination Board Report, Washington, December 21, 1960, Report on Yugoslavia (NSC 5805/1), Period covered: December 24, 1959 through December 21, 1960), doc 177, str 476.

I. Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951-1958*, Podgorica, 2006, str 270. Првих 78 апарата су стандардна пресретачка верзија Ф-86Е, а касније набављених 130 су били ловци-бомбардери Ф-86Д.

³¹ В. Dimitrijević, n.d, str 126-127.

J. Allen, R. Kauzlarich, navedeni zbornik dokumenata, Memo for the Director, Yugoslavia and the Soviet Bloc, 18 July 1963, str 3 (293).

fact that the mentioned program presented the only reliable source for modernization of Yugoslav armed forces, they judged its political price as too heavy. During the next three years, a material stagnation of the army was risked in order to achieve more balanced position between the blocks. Yugoslavia retained the close economic relations with West and continued the military cooperation with western countries on the commercial base, but also opened a door for the acquisition of the Soviet military equipment. Diversifying the directions of the most important international relations, Yugoslavia strengthened its middle position between the confronted blocks of powers, having been very careful not to endanger it by any kind of getting too close to any of them.

